

e-ISSN: 1694-8661

№2(3)/2023, 47-51

УДК: 343.2

DOI: [10.52754/16948661_2023_2\(3\)_8](https://doi.org/10.52754/16948661_2023_2(3)_8)

КЫЛМЫШ-УКУКТУК РЕФОРМАЛАР ЖАНА БАЛДАРДЫН УКУКТАРЫ

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ РЕФОРМЫ И ПРАВА ДЕТЕЙ

CRIMINAL LAW REFORMS AND CHILDREN'S RIGHTS

Жусупов Болотбек Асанович

Жусупов Болотбек Асанович

Zhusupov Bolotbek Asanovich

ю.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

к.ю.н., доцент, Ошский государственный университет

Associate Professor, Osh State University

bolotbek1070@mail.ru

Бургоева Айгул Нишанова

Бургоева Айгул Нишанова

Burgoeva Aigul Nishanova

улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

старший преподаватель, Ошский государственный университет

Senior Lecturer, Osh State University

avgulya1988-88@mail.ru

Мамрасулов Куттубек Мамасаипович

Мамрасулов Куттубек Мамасаипович

Mamrasulov Kuttubek Matasaipovich

улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

старший преподаватель, Ошский государственный университет

Senior Lecturer, Osh State University

kuttubek-89@mail.ru

КЫЛМЫШ-УКУКТУК РЕФОРМАЛАР ЖАНА БАЛДАРДЫН УКУКТАРЫ

Аннотация

Макалада жалпы илимий изилдөө методдоруна, атап айтканда системалык структуралык жана формалдуу логикалык изилдөө методдоруна негизделген Кыргыз Республикасындагы жашы жете электердин укуктарын жана эркиндиктерин жөнгө салуучу ченемдик укуктук актыларга талдоо жасалган. Кыргыз Республикасындагы жазык сот тармагындагы реформалоонун негизги тенденциялары талдоого алынган. Жашы жете электердин укуктарын жана эркиндиктерин коргогон ченемдик укуктук актылардын негизги жоболору жалпыланган

Ачык сөздөр: конституция, балдар кодекси, кылмыш-жаза кодекси, жашы жете элек, жашы жете элек күбө, ювеналдык юстиция.

УГОЛОВНО- ПРАВОВЫЕ РЕФОРМЫ И ПРАВА ДЕТЕЙ

CRIMINAL LAW REFORMS AND CHILDREN'S RIGHTS

Аннотация

В статье на основе общенаучных методов исследования в частности системно структурного и формально логического методов исследования проанализированы нормативные акты, регулирующие права и свободы несовершеннолетних в Кыргызской Республике. Проанализированы основные тенденции реформы уголовной юстиции в Кыргызской Республики. Обобщены основные положения нормативных актов, охраняющие права и свободы несовершеннолетних.

Abstract

The article, based on general scientific research methods, in particular systemic structural and formal logical research methods, analyzes the regulations governing the rights and freedoms of minors in the Kyrgyz Republic. The main trends in criminal justice reform in the Kyrgyz Republic are analyzed. The main provisions of regulations protecting the rights and freedoms of minors are summarized

Ключевые слова: Конституция, кодекс о детях, уголовный кодекс, несовершеннолетний, несовершеннолетний свидетель, ювенальная юстиция.

Keywords: constitution, children's code, criminal code, minor, minor witness, juvenile justice.

Киришүү

Кыргызстан эгемендүүлүк жылдары бир катар укуктук реформаларды жүргүзүүгө жетишти. Алгачкы эгемендүүлүк жылдары бир катар улуттук мыйзам актылары кабыл алынып, кодификацияланган актылар дагы орун алды.

Эгемендүүлүк жылдары кабыл алынган актылар ошол учурдун талабы, өткөөл мезгилдеги процесстер менен коштолуп, бир канча тутумдуу реформаларды жүргүзүүдөн алыс эле.

Жаш өлкөнүн тажрыйбасы, мыйзам чыгаруу, ченем жаратуучулук жаатында бир канча аксаганы турмуштук чындык. Анткени, ошол жылдары жаңы кабыл алынган 1993 жылдагы эгемен Кыргызстандын Конституциясы [1] мамлекеттин түзүлүшүн демократиялык нукка багыт алгандыгы, мамлекеттин түзүлүш формасынын аныкталышы орундуу негиз болду десек жаңылышпайбыз.

Акыркы мезгилдерде жашы жетелек балдардын укук жана эркиндиктери боюнча бир канча масштабдуу иш чаралар, социалдык жана экономикалык программалар, укуктук жөнгө салынуучу коомдук мамилелер олуттуу түрдө өзгөрүүгө дуушар болду.

Жаштар мамлекеттин келечеги катары алдыга сүрүлгөн идеология алардын тарбиялануу жана билим алуу шарттарын жакшыртуу, ар тараптуу камсыз кылуу механизмдери иштеп чыгуу милдетин койду.

Демек, балдардын укук жана эркиндиктери укуктук нормаларда бекилгендиги анын социалдык укуктук маанилүүлүгүн айгинелейт.

Кыргызстан эгемендүүлүк алгандар бери бир канча жыл өтсө дагы жашы жете элек балдардын укук жана эркиндиктери боюнча бир катар алгылыктуу иштерди жүргүзүп келүүдө.

Балдардын укук жана эркиндиктери маанилүү коомдук, мамлекеттик баалуулук катары саналбастан, социалдык укуктук баалуулук катары дагы саналат.

Эгемендүүлүк жылдарында кабыл алынган Кылмыш жаза [2], жазык процессуалдык кодекстери [3] советтик укуктук доктринадан олуттуу айрамаланып, эл аралык алдыңкы тажрыйбанын кээ бир жетишкендиктерин улуттук мыйзам актыларына имплементациялады. Тактап айтканда, кылмыш жаза кодексинде балдардын жоопкерчилиги өз алдынча главада каралуу менен бирдикте бир канча тутумдашкан мүнөзгө ээ болду.

Кылмыш процессуалдык кодекс балдардын кылмыш иштери боюнча өндүрүштө Пекин конвенциясындагы [4] бир катар талаптарды киргизди.

Бул балдардын укуктарын кылмыш укуктук коргоо жаатындагы алгачкы жетишкендик катары баалоого болот.

Белгилей кетүү керек Орто Азия мамлекеттеринин арасында Казакстанда алгачкылардан ювеналдык соттор түзүлдү [5].

Кыргыз Республикасында 2012 жылы алгачкылардан болуп «Балдар жөнүндө» кодекс кабыл алынды [6].

Эгемендүүлүк жылдары кылмыш жаза мыйзам актыларына бир катар өзгөрүү толуктоолор киргизилди. Бирок ошого карабастан, балдардын укуктарын коргоо жаатында системалуу өзгөрүүлөр ишке ашырылган эмес.

Ата мекендик изилдөөчү Ф.А. Танатарова белгилегендей «Кыргыз Республикасында дагы көптөгөн чет өлкөлөрдө байкалгандай жашы жете электердин криминалдуу активдүүлүгү өсүүдө» [7.с.76] дейт. Биз бул ойго кошулабыз.

Изилдөөчүлөр Б.А. Жусупов Б.А., Ш.А.Жайнаков «1997 жылдагы кабыл алынган кылмыш жаза кодексинин дагы бир чоң жетишкендиги болуп кылмыш жаза жоопкерчилигине тартууда жаш курагын, психологиялык абалын эске алуу менен жашы жетпегендердин кылмыш-жаза жоопкерчилигин өзүнчө бөлүмдө карап гумандуулук принцибине негизделип чоңдорго караганда бир топ жеңилдиктерди бекиткендиги саналат» [8.с.55-56] деп жазат.

Кыргызстан алгачкы жылдардан эле балдардын укук жана эркиндиктери боюнча бир катар ченедик актылар кабыл алынгандыгын айта кетүү орундуу. Орто Азия мамлекеттеринин арасында алгачкылардан болуп «Балдар жөнүндө» кодексин кабыл алынышы өзгөчө мааниге.

Акыркы Мезгилдеги укуктук реформалар балдардын укук жана эркиндиктери жөнүндө бир катар эл аралык стандарттарды улуттук мыйзам актыларында жарыялады.

Ата мекендик изилдөөчүлөр Б.А. Жусупов А.Н Бургоева «Конституциянын 6-беренеси адам укуктары жана эркиндиктери жаатындагы таанылган принциптерди улуттук укук тутумунун курамдык бөлүгү катары тааныйт. Мындан келип чыккандай Кыргызстан адам укуктары жана эркиндиктери коргоо жаатында эл аралык укуктук стандарттардын алдыңкы тажрыйбасын улуттук укук тутумуна киргизүүгө милдетин коет. Адам укуктарын жана эркиндиктерин коргоо жаатында айрыкча жазык укуктук коргоо учурдун актуалдуу суроолорунан экендиги анык. Жазык укуктук чөйрөдө жашы жетпегендердин укуктарын жана эркиндиктерин коргоо маселеси дагы учурдун актуалдуу суроолорунун бири катары таанылат» [9.с.43-45; 10, 11] деп жазышат.

Айрыкча кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамында балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын кызматкери ; балдар иштери боюнча адистешкен тергөөчү, прокурор, судья, балдардын иштери боюнча адистешкен адвокат –;) жабырлануучу-бала, күбө бала деген түшүнүктөр орун алды.

Макаланы жыйынтыктап жатып төмөнкү тыянактарды чыгарсак болот;

Балдардын укуктарын кылмыш жазык жактан коргоо эгемендүүлүк жылдарында жаңыча жандашуу менен жолго түшкөн;

- балдардын укуктарын кылмыш укуктук жактан коргоо Кыргызстандын эл аралык келишимдердге катышкандыгы, менен да мүнөздөлөт;
- балдарын укуктарын коргоо артыкчылыктуу багыт катары таанылды;
- акыркы жылдары балдардын укуктары боюнча бир катар адистештирилген процессуалдык субъектилердин каралышын айтууга болот.

Жалпылап алганда жазык укуктук реформалар балдардын укуктарын коргоодо бир катар атайын нормаларды карагандыгы эл аралык стандарттарга дал келтирүү, ар тараптуу коргоо, натыйжалуулугун арттыруу саналат.

Колдонулган адабияттар

1. Конституция кыргызской республики (Введена в действие Законом Кыргызской Республики от 5 мая 1993 года N 1186-ХП).
2. Уголовный кодекс Кыргызской Республики (Введен в действие [Законом](#) КР от 1 октября 1997 года N 69)
3. Кыргыз Республикасынын жазык-процесстик кодекси 1999-жылдын 30-июну № 62 (*Кыргыз Республикасынын 1999-жылдын 30-июнундагы № 63 [Мыйзамы](#) менен күчүнө киргизилген*).
4. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних (Пекинские правила) *Приняты резолюцией 40/33 Генеральной Ассамблеи от 29 ноября 1985 года*
5. Указ Президента Республики Казахстан от 19 августа 2008 г. N 646 "О Концепции развития системы ювенальной юстиции в Республике Казахстан на 2009 - 2011 годы". ИС "ПАРАГРАФ", 2008.
6. Кыргыз республикасынын балдар жөнүндө кодекси 2012-жылдын 10-июлу № 100 (*КР, 2020-жылдын 1-августундагы № 109 Мыйзамдарынын редакциясына ылайык*)
7. Танатарова Ф.А. Защита прав несовершеннолетних в Кыргызской Республике: уголовно-правовой аспект. Журнал Наука без границ. № 7 (35) 2019. С. 76.
8. Жусупов Б.А., Жайнаков Ш.А. Законное закрепление принципа гуманизма в уголовно-процессуальном кодексе Кыргызской Республики. Известия ВУЗов Кыргызстана. 2014. №. 9. С. 55-56
9. Жусупов Б.А., Бургоева А.Н. понятийный аппарат лиц не достигших восемнадцатилетнего возраста в международном праве и национальном законодательстве. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2021. №. 10. С. 43-45.
10. Джунусова, Д., & Абдиллаев, М. (2023). Образование, функции, задачи и полномочия органов опеки и попечительства. *Вестник Ошского государственного университета. Право*, 1(1), 55-64. DOI: https://doi.org/10.52754/16948661_2022_1_6. EDN: ZAVZFT.